

AZ ALKOTÁS SZABADSÁGÁNAK KORLÁTOZÁSA EGY SZABADALOM ÁLTAL? - GONDOLATOK A VANTABLACK-ÜGYRŐL

RESTRICTION OF THE ARTISTIC FREEDOM BY A PATENT? - THOUGHTS ON THE VANTABLACK CASE

Almássy Anna Mária*

„A művészet kifejezés. A személyiség önkifejezése.”¹

Absztrakt

A művészet világában az alkotóknak mindig valami újszerűre kell törekedniük. Egyrészt azért, hogy felfigyeljen rájuk a közönség. Másrészt, hogy a későbbiekben is fenntartsák az érdeklődést. Azonban mi történik, ha akadályozzák a művészeket? Mit szólna egy zenész, ha nem játszhatna egy újonnan feltalált hangszeren, amelynek hangja eddig ismeretlen volt az emberi fülnek? Hogyan reagálna egy festő, ha nem festhetne egy olyan izgalmas anyaggal, amely korábban sosem tapasztalt látványt nyújt a szemnek? A zenei példa csupán elméleti, azonban az utóbbi – elsősorban képzőművészeket érintő - kérdésre maga a gyakorlat adott választ. Fontos leszögezni, hogy az eset jogi kimenetele tekintetében nem volt perig fajuló jogvita, azonban érdekes a jogtudomány oldaláról megvilágítani, hogy miként lehetséges a művészeti alkotás szabadságát korlátozni, ha egyáltalán van rá mód. Egy ismert alkotóművész, Anish Kapoor, a brit Surrey Nanosystems Limited cég Vantablack nevet viselő szabadalmi oltalom alatt álló találmányának művészeti felhasználására kizárólagos jogot szerzett (Vantablack-ügy). Tanulmányunkban ennek az ügynek a jogi hátterét vizsgáljuk, valamint bemutatjuk, hogyan is reagált a korlátozásra a művészvilág valamennyi tagja.

Kulcsszavak: Vantablack, Surrey NanoSystems, Anish Kapoor, szabadalmi oltalom, licencia szerződés, művészet, szellemi tulajdon, kizárólagos felhasználási jog, alkotás szabadsága, iparjogvédelem.

---

* Almássy Anna Mária, ötödéves, nappali tagozatos jogász hallgató, Miskolci Egyetem, Állam-és Jogtudományi Kar, almassyanna2000@gmail.com; Konzulens: Dr. Udvarhelyiné Dr. Sági Edit egyetemi adjunktus, Miskolci Egyetem, Állam-és Jogtudományi Kar, Civilisztikai Tudományok Intézete, Polgári Jogi Intézeti Tanszék
Konzulens: Dr. Cserhádi-Füzesi Krisztina a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatal Iparjogvédelmi Jogi Osztály (munkatársa).

Köszönetet mondok Dr. Udvarhelyiné Dr. Sági Edit konzulensemnek, aki „A szellemi tulajdon híres pereit” tantárgya keretében felkeltette az érdeklődésemet a szerzői jog és iparjogvédelem területe iránt, valamint köszönöm kitartó és türelmes támogatását, értékes szakmai tanácsait és szakirodalmi javaslatait a kutatómunkámhoz.

Köszönöm Dr. Cserhádi-Füzesi Krisztina Ujvári János diplomadíj-pályázat keretében kijelölt konzulensem munkáját, támogató kritikai észrevételeit a pályázati munkámhoz, amely ezen cikk alapját képezi.

¹ BALÁS P. Elemér: Szerzői jog és dologi dinamizmus. In: Emlékkönyv Dr. Szladits Károly tanári működésének harmincadik évfordulójára. Grill Károly Könyvkiadó-vállalata, Budapest, 1938, 9.

Abstract

In the art world, creators must always strive for something new. On the one hand, to get the public's attention. On the other hand, to maintain interest in the future. But what happens when artists are hindered? What would a musician say if he or she could not play a newly invented instrument whose sound was previously unknown to the human ear? How would a painter react if he couldn't paint with an exciting material that gives the eye a never-before-seen sight? The example of music is only theoretical, but the latter question, which primarily concerns artists, is answered by practice itself. A well-known artist, Anish Kapoor, has acquired exclusive artistic rights to a patented invention by the British company Surrey Nanosystems, called Vantablack. In this study, we examine the legal background to this case and the reaction of the art world.

Keywords: Vantablack, Surrey NanoSystems, Anish Kapoor, patent protection, licence agreement, art, intellectual property, freedom of creation, industrial property protection.

1. Bevezetés

A szellemi tulajdonvédelemhez kapcsolható Vantablack-ügy középpontjában a Vantablack anyag áll, amely a Surrey NanoSystems Limited nanotechnológiai cég szabadalmi oltalom alatt álló találmánya. Az egyedülálló anyag felkeltette az érdeklődését Anish Kapoor brit-indiai alkotóművésznek és céljaként tűzte ki, hogy kisajátítja az anyagot művészi körökben, mielőtt mások is felfigyelnek erre a kivételes matériára. Lehetséges-e, hogy egy alkotó külsőleg jogszerűen egy szabadalmi oltalom alatt álló találmányt kisajátítson? Visszaélhet-e ezen jogosultságával oly módon, hogy alkotótársait kizárja az alkotás szabadságából az adott találmány kizárólag őt megillető felhasználása által? Ezek szerint lehetséges, hogy egy művész az alkotás szabadságától megfossza a többi alkotót? Jogilag a lentebb taglalt eset bizonyítja, hogy igen. Azonban annak megítélése, hogy ez igazságos-e, már más kérdéskörbe tartozik.

2. Az iparjogvédelem és a szerzői jog összefonódása

A szellemi alkotások jogának fejlődése a technikai, gazdasági fejlődéssel együtt indult útjára.² Tehát a szellemi alkotások is segítették a fejlődést, majd a fejlődés az újabb szellemi tulajdonokat. Ez a láncolat jellemzi ezt a területet. Az emberek ezen alkotói és feltalálói tevékenységeik indokoltá tették a jogi védelem kialakítását a szellemi termékekre vonatkozóan. A szellemi tulajdon-védelem két nagy pólusaként különül el a szerzői jog és az iparjogvédelem, melyek között tárgyuk tekintetében húz határvonalat a jog. A szerzői jog kategóriájába olyan művek tartoznak, amelyek első sorban nem műszaki jellegűek. A szerzői jogi védelem kiterjed a szépirodalmi, zeneművészeti, képzőművészeti alkotások oltalmára, az oltalomban részesíthető alkotások köre pedig a technikai fejlődéssel folyamatosan bővült. Ezzel szemben az iparjogvédelem többféle oltalmi forma biztosítja a tudományos-műszaki megoldások és az árujelzők védelmét. A szerzői jog és iparjogvédelem a polgári jog viszonylag önálló, sajátos területei, amelyek korábban a szellemi alkotások joga összefoglaló nevet viselték. E két jogterületre vonatkozóan szintén ismertek az eszmei javak, eszmei tulajdon és

---

² Bővebben: CSÉCSY György: A szellemi alkotások jogának fejlődéstörténete. in: Miskolczi Bodnár Péter (szerk.): A civilizisztika fejlődéstörténete. Miskolc, Bíbor Kiadó, 91–112.

szellemi tulajdon elnevezések is.³A két terület összekapcsolódása a gyakorlatban előfordul, ahogy ez a Vantablack-ügyön keresztül is megmutatkozik. E megnevezések mind azt fejezik ki, hogy a szerzői jog és iparjogvédelem szabályai az ember által alkotott szellemi termékek létrehozására és azok felhasználására vonatkoznak.⁴

3. A Vantablack, mint szabadalmi oltalom alatt álló találmány

Egyedi, formabontó tulajdonságai alapján újdonságnak minősül. A Vantablack-et először az Egyesült Királyság Surrey NanoSystems cége fejlesztette ki, amely nanotechnológiára és kutatásra specializálódott. A brit gyártó cég 2014-ben katonai és űrhajós cégek számára találta fel a matériát, és hírneve gyorsan nőtt. Az emberi szemre gyakorolt szürreális hatását a BBC One Show műsorvezetőjének, Marty Jopsonnak a mellszobra mutatta be. A 3 dimenziós mellszobor a Vantablack bevonatával szemről nézve fej alakú fekete lyuknak tűnik, de profilból nézve újra megjelenik a műsorvezető homloka, orra és bajusza. A világ felkapta a fejét a megdöbbentő látvány láttán, amely olyan volt, mintha becsapná az emberi látószervet.

A Vantablack a szuperfekete bevonatok új osztályának márkaneve. A bevonatok egyedülállóak abban, hogy mindegyikük félgömbfelülete 1% alatti fényvisszaverő képességgel rendelkezik, és ezt a teljesítményt minden látószögben megőrzi. A Vantablack® néven ismert eredeti anyag egy olyan szuperfekete bevonat volt, amely a legsötétebb mesterséges matériaként a függetlenül ellenőrzött világrekordot tartja. Eredetileg műholdas fekete test kalibrációs rendszerekhez fejlesztették ki, de a gyártás korlátai miatt a permetezéses Vantablack bevonatok ezt felülmúlták. A permetezett Vantablack bevonatok páratlan abszorpcióval - elnyeléssel rendelkeznek. Jelen anyag esetében a fényelnyelőképeség a rendkívüli, hiszen annak 99,9 %-át képes magába mélyíteni. Az elnyelt fénynek a visszaverődése az emberi szem számára nem érzékelhető és ennek következtében lesz fekete lyuk hatása a fekete pigmentnek.⁵ A kevés fény visszaverődés miatt még a 3 dimenziós objektumokat is laposnak érzékeljük. Eddig nem ismert új élményt nyújt az ember számára a látvány és szürreálisan hathat, mert az agyunk képtelen felfogni az ilyen összetételű sötétséget.

A Vantablack bevonatok egyedi tulajdonságait különböző területeken használják ki, mint a mélyűri képalkotás, az autóiipari érzékelés, az optikai rendszerek, a művészet és az esztétika.⁶

A Vantablack® a Surrey Nanosystems globálisan bejegyzett védjegye.⁷ A Vantablack védett elnevezés, a Surrey NanoSystems tulajdona. A védjegyadatbázisokat megvizsgálva megállapítható, hogy a Surrey Nanosystems Limited több „VANTABLACK” védjegy jogosultja. A szömegjelölések oltalom alatt állnak – többek között – az Egyesült Királyság, az Európai Unió, az Amerikai Egyesült Államok, Japán és Kína területén. A legkorábbi, UK00003040822 számú védjegybejelentés elsőbbségi napja 2014. február 5-e. A Vantablack védjegyek oltalma jellemzően az 1. és a 9. osztályokba tartozó áruk tekintetében áll fenn.⁸

³ Például: BALÁS P. Elemér: Eszmei javak. In: Szladits Károly szerk.: A magyar magánjog I. Általános rész, személyi jog. Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalat, 1941, 675–704.

⁴ VILÁGHY Miklós: A szellemi alkotások joga. Budapest, Tankönyvkiadó, 1982, 5. Ugyanígy: Csécsy György: A szellemi alkotások joga. Miskolc, Novotni Kiadó, 2007, 9.

⁵ A Surrey Nanosystems honlapja: <https://www.surreynanosystems.com/about/vantablack> (megtekintés dátuma: 2024.03.04.)

⁶ A Surrey Nanosystems honlapja: <https://www.surreynanosystems.com/about/vantablack> (megtekintés dátuma: 2024.03.04.)

⁷ A Surrey Nanosystems honlapja: <https://www.surreynanosystems.com/> (megtekintés dátuma: 2024.03.04.)

⁸ A Szellemi Tulajdon Világszervezetének (WIPO) globális márkaadatbázisa (Global Brand Database), <https://tinyurl.com/5fxnv695> (megtekintés dátuma: 2024. 03. 04.)

A szabadalom a találmányok jogi védelmét szolgálja. A lajstromozással keletkező oltalom alapján a jogosult másokat eltilthat a jogosulatlan hasznosítástól, illetve használatától, valamint azt kizárólag ő engedélyezheti más számára. Továbbá az oltalom kizárólagos jogot biztosít az oltalom tárgyának saját hasznosítására/használatára.⁹ A Vantablack is egy ilyen találmány, amely új, feltalálói tevékenységen alapuló, iparilag a technika bármely területén alkalmazható – jelen esetben ez a nanotechnológiai tudomány részén.

4. A legfeketébb fekete felhasználása

Számtalan területen alkalmazzák, azonban az előállításának magas költségei miatt nem széleskörűen. A divatvilágból ismert Chanel divatház valami különleges lehetőséget látott a Vantablackben. Hiszen ez az optikai hatás szokatlanul hatna a textíliákon. Azonban az anyag olyan sötét, hogy a formák és kontúrok is elvesznek a felületen, amelyekre felkerül. Így, ha egy fekete Chanel ruhának színezésére használnák, sajnos olyan lenne, mintha a viselőjének feje és végtagjai elválnának egymásról és közöttük egy szakadék tátongana. Mindenesetre érdekes az elgondolás. A Vantablack kifejlesztése azonban komolyabb felhasználására irányult. Lehetővé teszi a csillagászati kamerák, teleszkópok és infravörös letapogató rendszerek hatékonyabb működését, valamint ott vannak a katonai felhasználások, amelyekről részletesen az anyag gyártója – a Surrey Nanosystems – nem tárgyalhat. A Vantablack-et alumíniumfólián fejlesztették ki, amelynek a gyűrött vonulatai nem láthatók az anyag miatt. A cég műszaki igazgatója, Ben Jensen 2014 júliusában nyilatkozott ezzel kapcsolatban:

„Az ember arra számít, hogy látni fogja a dombokat, és mindent, amit láthat... olyan, mint egy fekete lyuk, mintha nem lenne ott semmi. Egyszerűen olyan furcsán néz ki”. Arról, hogy milyen lenne, ha készülné egy kis fekete ruha, úgy nyilatkozott, nagyon drága lenne, ám az anyag költségéről nem tudott információval szolgálni, csupán ennyit fűzött hozzá: „Elveszitenéd a ruha minden vonását. Olyan hatást keltene, mintha valami feketeség járná át a viselőjét”. Ez a speciális anyag jelentős áttörést jelentett az Egyesült Királyság iparának a nanotechnológia optikai műszerekben való alkalmazása terén. Azzal, hogy csökkenti a szórt fényt, például javítja az érzékeny teleszkópok képességét, hogy a leghalványabb csillagok is láthatóak legyenek.¹⁰ A cél a felhasználás során a fény csökkentése, amely sikeresen megvalósult, tekintve, hogy az anyag nagy százalékában elnyeli azt. Különböző lencserendszereknél lehet ez hasznos, a fényképészet tekintetében is, valamint igénybe veszik például az építészetben, mérés-technika során és a formatervezésben is.

A jogi fogalmak általi tisztázáshoz visszatérve fontos kiemelni, hogy a szabadalom intézménye a műszaki szellemi alkotások jogvédelmét szolgálja, mivel a feladatot a természet erőinek felhasználásával kell megoldani, és a megoldásban meg kell nyilvánulniuk az emberi közrehatás eredményeként létrejövő fizikai, kémiai vagy biológiai struktúráknak (termék), illetve folyamatoknak (eljárás). Így ez alapján nem találmány és nem szabadalmazható az olyan szellemi alkotás, amely már tárgyánál fogva nem minősül találmánynak. Ennek vizsgálat során, arra derítenek fényt, hogy az adott tárgy beletartozik-e a törvényben felsorolt, találmánynak nem minősülő kategóriák valamelyikébe. Ha a termék vagy az eljárás során felmerülő szabadalmi igény a tárgyánál fogva találmánynak minősülhet, akkor azt kell vizsgálni, hogy

⁹ TÖRÖK Ferenc: Legfontosabb alapfogalmak. In: Török Ferenc - Molnár István - Dávid Károly, Ujvári János - Siklós Kata: Bevezetés az iparjogvédelembe. Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, 2020, 16.

¹⁰ Surrey Nanosystems honlapja: British breakthrough in world's darkest material launched at Farnborough International, 2014. július 9., <https://www.surreynanosystems.com/news-media/news/sensitive-electro-optical-imaging-and-target-acquisition-systems-launch-at-farnborough-international-air-show> (megtekintés dátuma: 2024.03.04.)

milyen jellegű a technika állásához való hozzájárulás, az „új” jellemzők révén eredményez-e a megoldás műszaki értelemben vett változást a nevezett termékben, illetve eljárásban.¹¹

A Vantablack a szabadalmaztatható találmány feltételeinek megfelelt, így oltalom alá került.¹²

5. Egységes európai szabadalom

A Vantablack-ügy helyszíne az Egyesült Királyság térsége, mely alapján érdemes megvizsgálni, hogy mely szabályok relevánsak a szabadalomra vonatkozóan. Az Európai Parlament és a Tanács 1257/2012/eu meghozta rendeletét (2012. december 17.) az *egységes szabadalmi oltalom létrehozásának területén megvalósítandó megerősített együttműködés végrehajtásáról*, (továbbiakban: egységes uniós szabadalmi rendelet) amelynek elsődleges célja az, hogy létrehozza az egységes hatályú európai szabadalmat. Az Európai Szabadalmi Hivatalhoz benyújtott egyetlen kérelem lehetővé teszi, hogy akár 26 uniós országban biztosított legyen a szabadalmi oltalom. Ez leegyszerűsíti az eljárást, és csökkenti a találmányaitak levédeni kívánó kérelmezők költségét.¹³ A Vantablack-ügy lejátszódása alatt (2014-ben) az Egyesült Királyság még Európai Unió tagállam volt, majd 2021. január 1-től a BREXIT bekövetkezésével már nem tagja az uniónak. Ennek ellenére a szabadalmi jog területén a Brexit nem érintette a „klasszikus” európai szabadalmakat, mivel azokat nemzetközi szerződés, nevezetesen az Európai Szabadalmi Egyezmény alapján az Európai Szabadalmi Hivatal központosított eljárásban adja meg, az Egyesült Királyság pedig az Európai Szabadalmi Szervezetnek az Európai Unióból való kilépését követően is részese marad.¹⁴

6. Anish Kapoor és a Surrey Nanosystems

Az egyedülálló találmány felkeltette az érdeklődését Anish Kapoor brit-indiai festő- és szobrászművésznek, aki installációművészetre¹⁵ szakosodott. Nevezetes köztéri szobrai közé tartozik a Cloud Gate (2006, más néven "The Bean") a chicagói Millennium Parkban. Nem meglepő, hogy megragadta a figyelmét a formabontó Vantablack, hiszen ilyen anyag, amely már a matériára nézéssel is különleges hatást vált ki az ember érzékelésében az forradalmi lehet a képzőművészetben.

„Feketébb, mint bármi, amit el tud képzelni” – mondta Kapoor a BBC Radio 4-nek 2014 szeptemberében. *„Olyan fekete, hogy szinte nem is látszik. Van egyfajta irréális minősége.”* A művész tisztában van ennek az újításnak a munkájával kapcsolatos értékével. *„Körülbelül 30 éve dolgozom ezen a területen mindenféle anyaggal, kivéve a hagyományos anyagokat, és itt van az, amely valami egészen mást csinál. Mindig is vonzottak a meglehetősen egzotikus anyagok.”*

Az alábbiakban ismertetjük, hogy a felek – Anish Kapoor és Surrey NanoSystems - milyen jogviszonyban vannak, és pontosan milyen jogosultságokkal is rendelkeznek.

¹¹ UJVÁRI János: *Iparjogvédelem*. Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Budapest, 2020. 56-57.

¹²A Szellemi Tulajdon Világszervezetének (WIPO) Patentscope adatbázisa, https://patentscope.wipo.int/search/en/result.jsf?_vid=P11-LTZV9B-77452 (megtekintés dátuma: 2024. 03. 04.)

¹³ Az Európai Parlament és a Tanács 1257/2012/EU rendelete (2012. december 17.) az egységes szabadalmi oltalom létrehozásának területén megvalósítandó megerősített együttműködés végrehajtásáról.

¹⁴www.kormany.hu, BREXIT - Szellemi tulajdonjog, A Brexitet követően a szellemi tulajdonra alkalmazandó szabályok 2021. január 1-jétől <https://brexit.kormany.hu/szellemi-tulajdonjog> (megtekintés dátuma: 2024.03.04.)

¹⁵ Lényege a hely által felkeltett szellemi kontextusnak aktivizálása; kilépés a művészet megszokott helyszíneiből. A valóságos tér és idő használata jellemzi, kijátssza a valóságos tér és idő összefüggéseket. Az installáció az érzékekhez tér vissza.

A jogosult vagy jogtulajdonos az a (természetes vagy jogi) személy, aki iparjogvédelmi oltalmat szerez, és gyakorolhatja az oltalomból eredő jogokat. Megadott szabadalmak esetében a jogosultat gyakorta szabadalmasnak nevezik. A feltaláló, jogi fogalma alapján az, aki az iparjogvédelmi oltalom tárgyát (az „alkotást”) létrehozta. Szabadalmak és használati minták esetében feltalálóról beszélünk.¹⁶ A Vantablack-ügy esetében ez a Surrey Nanosystems cég, ami a lajstromozással keletkező oltalom alapján másokat eltilthat a jogosulatlan hasznosítástól/használatától, illetve azt kizárólag ő engedélyezheti más számára.

Kapoor a Vantablack létrehozása után nem sokkal közölte szándékát, hogy dolgozni kíván a kivételes anyaggal. Azonban tisztában volt azzal, hogy mások is felhasználhatják a speciális terméket, tehát biztosra kellett mennie, nem tartotta elegendőnek, hogy egyedülállót alkosson, hanem művészként egyedül akart rendelkezni a pigmenttel. Ennek megteremtésére alkalmas jogintézmény a licencia szerződés. Kapoor a licencia jogi útján állapodott meg a Surrey NanoSystems céggel, azaz a tulajdonossal és ezáltal szerzett művészként kizárólagos felhasználási jogot a Vantablack anyagon. A hasznosítási szerződéseknél az alap az a tény, hogy a licenciaadó – tehát jelen esetben a Surrey NanoSystems - olyan ismeretek birtokában van, amelyek a licenciavevő – Anish Kapoor – számára gazdasági értéket jelentenek, és ezeket jogában áll átadni. A licenciaszerződés célja lehet ezen kérdéses ismeret átadása, illetve annak a licenciavevő tevékenységi körében történő tényleges hasznosítása. A hasznosítás engedélyezését megelőzően a jogosultnak célszerű mérlegelnie a licenciaszerződéssel felmerülő előnyöket, a szerződéskötés indokoltságát, és a szerződéssel járó kockázatokat is. Az előny megállapítható mindkét fél részéről, tekintve, hogy a licenciaadó szabadalma még szélesebb körben lesz alkalmazva ezáltal, a licenciavevő pedig elsőként és egyedülállóan használhatja fel a képzőművészetben a meghökkentő hatást kiváltó materiát. A kockázatokat tekintve egyértelmű, hogy a felek nem azonos, egymástól távol álló területen kívánják felhasználni a találmányt. A licenciavevő kizárólagos felhasználási jogosultsága csupán a művészetben való alkalmazásra terjed ki, emellett a licenciaadó kötelezettségeként biztosítja Kapoor számára a találmányt, amelyet egyedi összetétele miatt és az oltalom következtében ebben a formában nem állítható elő bárki által. A felek számára így nem áll fenn a megállapodásukat illetően magas szintű kockázat.

A műszaki jellegű szellemi alkotások hasznosítását célzó licenciaszerződés tárgyát illetően, annak sajátosságai alapján három variációt különítettünk el, melyek közül a Surrey NanoSystems és Anish Kapoor közötti szerződés a klasszikus szabadalmi (vagy más oltalmi formára irányuló) licenciaszerződésnek minősül. A hasznosítási szerződés alapján a szabadalmas engedélyt ad a találmány hasznosítására, a hasznosító pedig köteles ennek fejében díjat fizetni.¹⁷ A Surrey NanoSystems és a divatvilág érdeklődése kapcsán írt cikkben nem nyilatkozott az anyagiakról a Vantablack-et illetően, csupán igen költségesnek nevezték a nagymértékű előállítását és használatot. A licenciaszerződések kizárólagosság szerinti szokásos felosztása alapján kizárólagos és egyszerű licenciáról beszélhetünk. Az utóbbi esetében a szerződés tárgyát képező műszaki megoldást a licenciavevő hasznosíthatja, de a licenciaadó egyrészt maga is megőrzi hasznosítási jogát, másrészt mással is köthet azonos tárgyú licenciaszerződést. Licenciaadói kötelezettségként határozható meg, bár törvényileg nem kötelező a szerződés iparjogvédelmi lajstromba való bejegyzése.¹⁸ A Surrey NanoSystems napjainkban is megállapodásokkal terjeszti ki a szabadalmi oltalom alatt álló találmányának hasznosítási körét, amelyből következik, hogy a Kapoor-ral való szerződés feltehetően egyszerű licenciának minősül. Csupán feltehetően, hiszen a szerződésük pontos tartalmát nem

¹⁶ TÖRÖK: i. m. (2020) 16.

¹⁷ Szt. 27. § (1) Hasznosítási szerződés (szabadalmi licenciaszerződés)

¹⁸ UJVÁRI: i.m. 338–339.

hozták nyilvánosságra. A felek hasznosítási szerződésre vonatkozó rendelkezésektől, a dispozitivitásnál fogva, egyező akarattal eltérhetnek, ha jogszabály az eltérést nem tiltja. Így például hasznosítási szerződés köthető meghatározott földrajzi területre, a hasznosítás meghatározott módjára, vagy mennyiségi korlát megsabásával. A Vantablack-ügyben Anish Kapoor hasznosításának meghatározott módja van, mert csupán a képzőművészeti tevékenységre terjed ki kizárólagos felhasználási joga. Ilyen kikötések hiányában a hasznosítási szerződés minden időbeli és területi korlátozás nélkül, minden igénypontra, a hasznosítás minden módjára és mértékére kiterjed. A hasznosítási szerződés csak akkor kizárólagos, ha ebben a felek kifejezetten megállapodtak.

A szabadalom fenntartásáról – eltérő megállapodás hiányában – a szabadalmas gondoskodik. A Surrey NanoSystems fejlesztette ki a „legfeketebb feketét” a nanotechnológia területén, amelyre specializálódott. Ezzel szemben, ahogy írtam Anish Kapoor nem konkurencia a cég számára, hiszen ő a festői, szobrászati tevékenységében használja fel a költségesen, tudományosan előállított anyagot. Így a licenciadó gondoskodik számára a szabadalom fenntartásáról. A hasznosítási szerződés a szerződésben megállapított idő elteltével vagy az ott meghatározott körülmények bekövetkeztével szűnik meg, valamint – értelemszerűen – akkor, ha a szabadalmi oltalom megszűnt.¹⁹ A brit gyártó boldogan vette a neves alkotó érdeklődését és megállapodott Kapoor-ral. Azonban hangsúlyozták, hogy ez a kizárólagos felhasználási jog csupán a művészi területre terjed ki. A Surrey NanoSystems technológiai igazgatója így nyilatkozott: „*A Vantablack egy jelentős áttörés, és úgy gondoljuk, hogy megváltoztathatja azt, ahogyan az univerzumot látjuk. Nagyon örülünk, hogy Anish Kapoor egy rangos és híres művész érdeklődik a kreatív szférában rejlő lehetőségek feltárása iránt.*”

Azonban, ami Anish Kapoor számára jogosultság, az a művészvilág számára szigorú korlátozás...

7. Anish Kapoor és a felháborodott művészvilág

Anish Kapoor Vantablackre vonatkozó kizárólagos felhasználási joga nem teljesen újdonság, a festő Yves Klein például Edouard Adam festékkészítővel karöltve már korábban levédették a közösen kifejlesztett kék szín, az International Klein Blue-t és annak különböző árnyalatait, de ez ott még jogosnak volt mondható, hiszen ezt a színt valóban ők ketten hozták létre.

“*Hányszor hallottuk már, hogy ez meg az az új fekete? Lehetséges, hogy a Vanta feketéje most tényleg az, de ez az egész csak arra sarkallja a kutatókat, hogy különböző vállalatok a végletekig manipulálják a különböző anyagokat, saját határaikat feszegetve*” – véli Hannah Craggs színszerkesztő hozzátéve, hogy ezek a felfedezések mozdítják a tudományt és a művészetet és megannyi más területet is. „*Most, hogy megvan a fekete, mi fog következni? Egy kékebb kék, vagy egy minden eddiginél pirosabb piros?*” Bármilyen is lesz a vita eredménye, az azért biztos, hogy ezeknek a színeknek a kifejlesztése megnyitja a kaput újfajta művészeti értelmezési módok előtt, nemcsak a képzőművészetben, de a dizájn és divat világában is.²⁰

Az az elképzelés tehát, hogy megtagadják a hozzáférést az eddigi legtisztább feketéhez, nem kis mértékben a „művészet elleni bűncselekmény”. Sok művész szerint a kapzsiságon vagy

¹⁹ UJVÁRI: i. m. 42.

²⁰ Márpedig a legfeketebb fekete ezentúl az enyém! 2016. március 16. <https://divany.hu/vilagom/2016/03/16/levedheto-e-a-szinarnyalat/?token=3c1587251219c560bbdd57fefb8d5caf> (megtekintés dátuma: 2024.03.04.)

rosszindulaton kívül nem volt más oka Kapoornak, hogy ezt tegye.²¹ A legerőteljesebb reakció Kapoor Vantablack monopóliumára azonban Stuart Semple-é volt. Semple-t szintén elbűvölte a mély, szürreális látványú szín. Miután tudomást szerzett Kapoor művészeti monopóliumáról, illő válaszként tervezett. 2016-ban Semple által kifejlesztett új pigmentről azt állította, hogy a „legrózsaszínűbb rózsaszín”. Eladásra tették közzé a Semple webhelyén ezzel a legális kikötéssel:

„A termék kosárba helyezésével megerősíti, hogy Ön nem az Anish Kapoor, semmilyen módon nem áll kapcsolatban az Anish Kapoorral, nem az Anish Kapoor vagy az Anish Kapoor munkatársa nevében vásárolja meg ezt a terméket. Az Ön legjobb tudása, információja és meggyőződése szerint ez a festék nem kerül Anish Kapoor kezébe.”

Semple szerény reményeket fűzött a mutatványhoz, arra számított, hogy talán elad párat, azonban felkeltette a Kapoor tette elleni lázadásával a figyelmet és több ezer rendelés érkezett be a weboldaláról. Semple rózsaszínére hamar felfigyelt Kapoor is, aki növelve a vitát, az Instagramon vágott vissza, ahol közzé tett egy képet, melyen a középső ujját belemártotta Semple festékébe és azt felmutatta. A posztot követően Semple elmondása szerint elkezdtek neki írni az emberek, hogy csináljon fekete színt is a rózsaszínhez hasonlóan. 2017 elején ki is fejlesztetett egy fekete festék prototípust, és számos más művésszel és festékkészítővel a pigment javítása és színének sötétítése érdekében együttműködött. Végül bemutatták a „Black 2.0” -t, és nyilvánosan elérhetővé tették, csakúgy, mint a rózsaszínt, a legcsillogóbb csillámot, a legfehérebb fehéret Anish Kapoor kivételével mindenki számára.

Ezt követően kiadta fekete festékének harmadik változatát, valamint a „Diamond Dust” nevű terméket, amelyet „a világ legcsillogóbb csillogásának” nevez. Ezen termékek egyike sem elérhető az Anish Kapoor számára. Egy 150 ml-es tubus a Semple „Black 3.0” -ből elfogadható áron vásárolható meg, amely hasonló ellaposító hatással büszkélkedhet, mint a megfizethetetlenül drága Vantablack.

Semple próbál nyomást gyakorolni Kapoor-ra azzal, hogy korlátozza ezeknek az anyagoknak a használatát számára, és célja az volt, hogy rávegye művésztársát, ossza meg a közönséggel a Vantablackot és ezzel az alkotás szabadságát. Azonban lehetséges, hogy mind erre nem is lesz szükség? ...

Ugyanis a Vantablack már nem a legfeketebb fekete a piacon: 2019-ben a Massachusettsi Műszaki Egyetemen (MIT) olyan anyagot fejlesztettek ki, amely a fény 99,995%-át elnyeli. Ezt az új anyagot Diemut Strebe új alkotásaként mutatták be, a New York-i tőzsdére telepítve, The Redemption of Vanity címmel. A darab egyetlen gyémántból áll, ezzel az új, legsötétebb anyaggal bevonva, így abszolút ürességnek tűnik. Az új rivális fekete nemcsak még több fényt nyel el, hanem szívósabb is, és ahogy a fejlesztők mondják, „visszaélésre készült”. Brian Wardle, az MIT repülés- és asztronautika professzora szerint képesek lesznek megfelelően megtervezni a tökéletes feketét.²² Ha ez megtörténik, akkor Kapoor Vantablack bizonyos bevonatfajtájának kizárólagossága értelmetlennek tűnik.

8. Záró gondolatok

²¹ Clarie VOON: Anish Kapoor Gets Exclusive Rights to the World’s Darkest Material [UPDATED], 2016.február 29. <https://hyperallergic.com/279243/anish-kapoor-gets-exclusive-rights-to-the-worlds-darkest-pigment/> (megtekintés dátuma: 2024.03.04.)

²² Eileen KINSELLA: Sorry, Anish Kapoor: MIT scientists made the blackest black ever invented, and an artist just used it to do something magical, 2019 szeptember 17., <https://news.artnet.com/art-world/diemut-strebe-diamond-1653130> (megtekintés dátuma: 2024.03.18.)

A jog viszonyul a változó világhoz, amelyben élünk. A gyakorlat során felvetődő újabb problémákat felleli, igazodik a változásokhoz, új helyzetekhez és megoldást talál, hogy a jövőben ne ütközhessen ugyanazokba a hibákba. A szellemi alkotások körét is a folytonos fejlődés jellemzi. Éppen ezért bizonyult hiábavalónak Anish Kapoor tette, hogy kisajátítsa a legfeketébb feketét. Hiszen mi is ma a legfeketébb fekete? Bebizonyosodott, hogy az alkotás szabadságának nem állhatnak (teljes mértékben) az útjában, ahogyan a fejlődést sem akadályozhatják meg. A tanulmányban a gyakorlaton keresztül mutattuk be, hogy az alkotás szabadsága – ha korlátozzák is – megmarad a fejlődésnek köszönhetően. A másféle művek, nézőpontok teszik szebbé, sokszínűbbé, tágabbá ezt a területet. Az emberi találékonyság és az alkotóvágy még így is utat tört magának. A Vantablack-ügyben a jogosultságokkal való visszaélés sem maradt válasz nélkül. A művészvilág visszavágása, összefogása Anish Kapoor korlátozó kísérletével szemben sikeresnek bizonyult. A jogos kizárólagos felhasználás ellen a felhasználás tilalmával reagáltak, ami jogilag is helytálló válaszadás. A mai technikának köszönhetően későbbiekben más művészeknek is lehetőségük lesz szürreális hatású anyagokkal dolgozni és fellépni az alkotás szabadságának korlátozásával szemben. A művészet kedvelőiként pedig esélyünk lesz változatos alkotásokat megcsodálni.